

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ ЛІРИКИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Оксана Забужко ввійшла в літературу з поетичними творами у 1980-х роках і досі активно присутня в сучасному літературному процесі. Привабливою і неординарною поезією і прозою, що просочена питаннями філософії існування, відзначається українська авторка. Її багатогранна творчість (поетична, прозова і публіцистична) представляє майстерну реалізацію художніх засад письменників-вісімдесятників. Особлива й неординарна вона й досі перебуває в центрі уваги літературознавців. В. Агеєва, Я. Голобородько, Л. Таран, Г. Грабович, Н. Зборовська та інші ґрунтовно вивчають її творчий доробок, хоч і в переважній більшості прозовий. Поезія ж залишається повністю не дослідженою. Тому, вважаємо, що аналіз лірики Оксани Забужко з погляду специфіки функціонування екзистенціальних ідей нині є **актуальним** процесом.

Метою статті є окреслення онтологічно-екзистенційних мотивів у ліриці Оксани Стефанівни Забужко. Її лірика вражає багатством форм ліричного самовираження, а заглибленість у категорії філософського та екзистенційного плану. Лише поезія, вбираючи мінливі ритми Землі, є найкращою для вербалізації підсвідомих імпульсів, пошуку власної ідентичності на межі взаємопроникнення профанної та сакральної сутностей людського існування. Як зауважувала сама О. Забужко, поезія – *«гранична повнота людської мовної потенції, ліміт, за яким – хіба що вже лиш мова янголів (чи, може, музика? чи – мовчання?..)»* [4, с. 41].

Мисткиня формувалася під впливом національного та європейського духовного досвіду і вже в ранній ліриці простежується інтерес до питань філософії існування. У

своїй поезії вона заглиблюється та по-філософськи осмислює основи людського буття, розкриває різноманіття людських емоцій. Має численну кількість віршів, що насичені художніми явищами, які засвідчують її підкреслено ігрове начало. Поетеса більше тяжіє до стилю театру смерті, моделювання «світу навиворіт». Збірки всіх періодів творчості відтворюють ідею абсурдності і беззмістовності існування людини: у тоталітарному й постколоніальному просторах особистість не може бути собою, щоразу одягаючи інші маски й виконуючи інші, нав'язувані прагматичним соціумом, ролі. Аналогічно до екзистенціалістів, постмодерністи, зокрема й Оксана Забужко, сприймають реальне життя як театр абсурду, апокаліптичний карнавал, в якому людина втрачається, залишаючи по собі лише маріонетку.

Проаналізувавши її поезію можемо виділити основні філософські мотиви, заґрунтовані на екзистенціальній парадигмі:

- мотив абсурдності буття («Балада про офсайд», «Блазень співає», «Монолог Офелії»);

- біблійні мотиви («Ще слова, вологі і сирі...», «Самогубче дерево», «Благословіння хлібів», «Три осінні елегії. Вересень», «Дорогою до пекла», «Вознесіння Богородиці», «Автостоп (Молитва кінця часів)»);

- мотив «світового дерева» («Цей чоловік...», «Художник», «Од такої тоски...», «Королівство Повалених Статуй», «Феєрія про диригента свічок», «Ad hominem», «Портрет К. М. Грушевської в юності»);

- мотив смерті й страху («Самогубче дерево»).

Такий поділ лише умовний, адже часто ліричні твори письменниці просякнуті не лише одним мотивом.

«Балада про офсайд» належить до збірки «Травневий іній» (первісна назва «Нельотна погода») 1985 року. Вірш є алегорією стосунків людини із абсурдним світом. У ньому важко бути самим собою, тому гра і маскування стають засадничими основами існування. Авторка вводить

метафоризоване словосполучення «поза грою», щоб наголосити на неможливості постійного театралізування життя, що провокує суцільне лицемірство і фальш. Вона розширює семантичне значення футбольного терміна, який буквально означає заборону футболісту грати при певному положенні. Поетеса надає йому глибинного філософського змісту:

*А він був поза грою, і не знав,
Що він уже віддавна поза грою* [3, с. 13].

Розділяємо думку Н. Анісімової, що для ліричного наратора О. Забужко абсурд полягає у відмежуванні від світу реального через постійне перебування у стані гри, який виступає порятунком від згубного процесу знеособлення індивіда [1, с. 8].

Літературознавиця Г. Біберова здійснила прочитання триптиху («Монолог Офелії», «Офелія і "мишоловка"», «Офелія – Гертруді») крізь призму філософії абсурду [2, с. 206-214]. Дійсно, в інтерпретації Забужко в образі Офелії іноді досить чітко виступають риси абсурдного героя.

Письменниця застосовує прийом «очуження», що був головним принципом театру Брехта, і який стає ефективним засобом відтворення роздвоєння ліричного героя. Зокрема, у «Монолозі Офелії» можемо простежити як Офелія грає роль іншої особи не лише на сцені, а й в реальному житті, чим і зумовлено досягнення ефекту «очуження».

Наступна експресіоністична риса поетичної творчості української письменниці – часте звернення до біблійних мотивів. Вважаємо, що доречно було б розглядати її разом із іншим мотивом – смерті й страху. Найбільш показовим ліричним твором, на нашу думку, є «Самогубче дерево».

Щоб зобразити причини кривавих сутичок і жорстоких убивств авторка звертається до біблійних образів братів Каїна й Авеля. Поетеса нарікає світу за те, що «*шоста заповідь кровить*» [3, с. 105]. Всі навколо стали настільки злі і жорстокі, що можуть легко порушити найголовнішу Божу заповідь. Авторка знаходить цьому пояснення і виражає у цих рядках: *первинний – страх / Він – батько всіх*

*убивств / Ним цілий світ просякнута, як потом [3, с. 105].
Ми од страху посліпли... / Наші діти од страху спросоння
кричать; ми од страху / Не спускаємо з рук автомата ні
вдень, ні вночі [3, с. 104].*

Авторка репрезентує жорстокість всього суспільства крізь призму свого трагічного світобачення:

*І все, що до моїх народин відбулось, –
Погроми, війни, оскверненні храми, –
Зарубинами в пам'ять упеклось.*

І раптом відкривається, мов шрами [3, с. 105].

Оксана Забужко засуджує війну, і вводить образ кровопролиття який охоплює і Першу світову війну, і згадки про афганців, і часи Центральної ради. Вона впевнена:

*Кожне вбивство – це крок до власного гробу,
Кожне вбивство, власне, і є самогубство... [3, с. 101].*

У поезії «Ad hominem» йдеться про особистість, яка кидає виклик суспільству, продовжує боротися із проблемами сьогодення. Вона не здається і «не згіри земних мотає строк» [3, с. 179]. Головна героїня знаходить у собі сили протистояти, тим самим застерігаючи молоде покоління від необдуманих вчинків. Попри мінорне звучання перших двох строф, закінчується вірш на піднесеній ноті:

*... риючи вперед, наосліп, мов кротиха,
Вколочена у твань чи вдарена під дих,
Вихлиплю свій текст – під видихом і вдихом,
І значить, бережу
когось із молодих [3, с. 179].*

Можемо зробити висновок, що трагічне світовідчуття, біблійні мотиви, мотиви страху, смерті й абсурдності буття є ключовими в ліриці Оксани Забужко та відображають стан не лише тогочасної епохи. Письменниця розуміє, що саме такою повинна бути лірика не в найкращий період буття українського народу. Історія не повторюється, вона – вічна, а тому поезія Оксани Забужко буде актуальною завжди.

Література

1. Анісімова Н. «...Все іще можна зіграти інакше...»: театралізований «світ навиворіт» у поезії Оксани Забужко. *Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського*. Бердянськ. 2014. С. 7–12.
2. Біберова Г. Образ Офелії в ліриці Оксани Забужко : гендерний аспект. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2004. № 9. С. 206–214.
3. Забужко О. Вибрані вірші. Київ : Комора. 2020. 302 с.
4. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика 90-х. Київ : Факт, 1999. 340 с.
5. Лавринович Л. Екзистенційний герой в українській та польській постмодерній прозі (Т. Конвіцький, О. Забужко). *Науковий вісник Волинського державного університету. Філологічні науки*. № 6.
6. Токмань Г. Чи знав Євген Плужник, що він екзистенціаліст? *Слово і час*. 1999. №4–5. С. 63–65.

Кифоренко Марія – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – українська література кінця ХХ - початку ХХІ ст.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач Крупка В. П.

Вікторія Нікітіна

ПРОВІДНІ МОТИВИ ЛІРИКИ ВАСИЛЯ СЛАПЧУКА